

הדברים מורה לכאורה שאף באופן שפטור משבועת העדות כגון חוץ לבית דין וכד' (וע' כס"מ). ולפירוש בעל המאור נראה שלכו"ע חייב, שנחשב ישנו ב'לאו' מפני שמתחייב עכ"פ משום שבועת העדות, הגם שאינו מתחייב משום ביטוי. [וכן לפירוש ר"י בן מגאש יש לעיין שמא אף לרבא חייב שהרי יש שבועת ביטוי ב'איני יודע' בשוגג. אך שמא צריך במזיד דוקא].

ג. 'שבועה שידעתי / שלא ידעתי לך עדות' או 'שהעדתי / שלא העדתי' – לרב חייב ולשמואל פטור לפי שאינו בלהבא (שהרי אם נשבע שלא יעיד לו [או 'שלא ידע לו' שמשמעותו שלא יעיד. (עמהרש"א בבאור דברי רש"י). ויש מפרשים שלכך היא שוא שהרי אין בידו שלא לידע. רמב"ם ועוד] הרי זו שבועה לבטל המצוה ואינה שבועה [ולוקה עליה משום שוא. רמב"ם ה,טו]. וא"כ גם כשנשבע שיעיד לו – לא חלה).

דף כו

מ. מי הם החכמים הדורשים את התורה בכללות ופרטות, ומי הם הדורשים בריבויים ומיעוטים?

רבי עקיבא הולך בשיטת רבו נחום איש גמזו, לדרוש התורה בריבוי ומיעוט (וכן סובר רב. לעיל כה. ותוס'). רבי ישמעאל הולך בשיטת רבו רבי נחוניא הן הקנה, לדרוש בכלל ופרט. להלכה, יש פעמים שנוקטים דרשת ריבוי ומיעוט ויש כלל ופרט. וכתב המאירי (כאן ולעיל ד) שדבר זה 'מתחלק לכמה ניצוצות' ואינו שוה בכל מקום. על חילוקי הדרשות והנפקות – ע' לעיל בדף ד.

מא. האם ומה חייבים על השבועות באופנים דלהלן?

- א. שבועה לשקר על העבר, במזיד או בטעות.
 - ב. נשבע לשקר וידע שאסור הדבר אלא שלא ידע על חיוב קרבן בשבועה – האם חייב קרבן?
 - ג. נשבע שלא יאכל פת חטים ונעלמה ממנו שבועתו או נעלם ממנו תוכן השבועה ואכל.
 - ד. נשבע שלא יאכל פת חטים, וכסבור שבידו פת שעורים ואכלה ונמצא שאכל פת חטים. ה. העלם שבועה (כבסעיף ב) והעלם חפץ (כבסעיף ג) בידו – מהו?
 - ו. נשבע שלא יאכל ככר, ונעשה מסוכן עליה ונעלמה ממנו שבועתו ואכלה – האם מביא קרבן?
 - ז. נשבע שלא יאכל ככר ואכלה בשוגג, וגם אילו היה מודע לשבועה היה אוכלה – האם חייב קרבן?
- א. כאמור לעיל, רבי ישמעאל פוטר שבועה דלשעבר מקרבן (שאינו כעין הפרט, להרע או להטיב), ורבי עקיבא מחייב (מריבוי הכתוב). אימתי חייב לרבי עקיבא – כאשר ידע שאסור להשבע אבל היה שוגג בקרבן, שלא ידע אם יש בה חיוב קרבן אם לאו. אבל אם שגג וסבר שנשבע על האמת – פטור (האדם בשבועה). זה שלבו אונסו – פטור מכל עונש ולא עבר איסור, ולא דוקא מקרבן (עפ"י תוס' וריטב"א. וע' ר"י בן מגאש כאן ולהלן לא:).
- ובמקום שהיה לו לדקדק, כגון שמפאת פשיעת ממון גרם לעצמו לבוא לידי הטעות – נענש על כך (עתוס' וריטב"א. וע' במאירי להלן כח שצדד לחדש לפי פירוש אחד שאסור לאדם להביא עצמו לידי מצב שעלול לשכוח שבועתו, גם באופן שאם ישכח לא חלה השבועה משום 'האדם בשבועה'. ואולם בריטב"א משמע כאן שלא נמנעו רב כהנא ורב אסי להשבע על שמועתם, הגם שבכל פעם ידעו שאחד מהם ודאי טועה).

גם בשבועה דלהבא שהתנה אותה בדבר פלוני וטעה באותו דבר, כגון שבועה שלא אוכל ככר זה אם שתיתי היום, ונוכר ששתה – מותר (כדתנן 'קונם אם אכלתי ואם שתיתי ונוכר שאכל ושתה.. ותני עלה כשם שנדרי שגגות מותרין..'. וכן הוא בראב"ד הל' שבועות ג,ה).

ב. נשבע לשקר ביודעין ולא ידע אם יש חיוב קרבן בשבועה אם לאו – אמרו בסוגיא שחייב [גם לדעת חכמים הפוטרים כגון זה בכל התורה – שכאן קרבן זה חידוש הוא, שחייב אף על לאו גרידא, הלכך אף בשגגה כגון זו פטור].

א. הראשונים צדדו שאביי (בשבת סט) חולק וסובר שאין זו שגגה.
 ב. פירש הר"י מלוניל (כאן ולהלן כז:): שאומר אילולא ידעתי שהנשבע חייב קרבן לא הייתי נשבע לשקר (ויש לדקדק שלולא כן אין זה שוגג. ואף שנשבע ביודעין על האיסור והלא כלפי שבועת זדון אין נפקותא בקרבן, סו"ס סבר שהוא איסור קל שאין בשגגתו קרבן ואילו ידע חומרותו לא היה נשבע). ולכאורה היה נראה שאף אם נחשב שוגג לענין קרבן, יחויב מלקות שהרי נשבע במויד והתראה, ומה לי ולהעלמת קרבן כלפי זדונו. ואולם בחו"א (חו"מ ו,יב) צדד להוכיח מהסוגיא להלן לו. שפטור. וצ"ע.

שגגת 'לאו', שסבר שאין בה 'לאו' אלא 'עשה' – יש מחייבים (עפ"י רשב"ם, תוס'). ויש פוטרים וסוברים שגם זה נתמעט מ'האדם בשבעה' (ע' ברמב"ן וריטב"א בשיטת רש"י. וכן יל"ד ברמב"ם שבועות ג,ז. אך בלח"מ לא נקט כן. וע' מג"ח קכג,יב). וכן נחלקו ראשונים באומר-מותר בשבועה [בשעה שנשבע, או אפילו בשעת המעשה. ערשב"א], אם חייב קרבן אם לאו (ערמב"ן וש"ר כאן ולהלן ל. ובשבת סט; רמב"ם שבועות א,יג ג,ז; ריטב"א לא:).

ג. העלם שבועה, כגון שסבר בטעות שנשבע על דבר אחר – חייב קרבן. כששכח לגמרי שנשבע, לדעת רש"י ותוס' (כה) והמאירי הרי זו שגגה המחייבת. ולדעת הרמב"ם (ג,ה-ה) פטור, ואימתי חייב כגון שנשבע שלא יאכל פת חטים ושגג ודמה שנשבע שיאכל פת חטים, שנעלמה ממנו היאך היתה השבועה והריהו זוכר את החפץ שנשבע עליו.

ד. היה זכור את שבועתו וטעה במה שבידו – הרי זו שגגת חפץ ולא שגגת שבועה, ומיעטוה בברייתא מחיוב (בשבעה – ונעלם). רבי אלעזר תמה על כך, שכל שטעה בחפץ הרי טעה בשבועה וחייב (וזה ששנינו לפטור – אינה משנה. רש"י). ורב יוסף נחלק על דבריו, ואביי נחלק על רב יוסף, שסוף סוף כלפי אותה פת שבידו יש העלם שבועה.

א. משמע מרבא ורב נחמן ורב אשי ורבינא שנקטו לפטור, מכך שדנו על העלם שבועה ביחד עם העלם חפץ (עפ"י ראשונים).
 ב. יש מפרשים (עפ"י הירושלמי) דברי רבי אלעזר שלא בא לחלוק על השנוי בברייתא אלא מפרשה באופן שיש העלם שבועה עם העלם חפץ, אבל העלם חפץ גרידא לא שייך לדעתו (מובא ברמב"ן ובריטב"א).

ה. העלם שבועה והעלם חפץ; רבא שאל זאת מרב נחמן אם חייב או פטור ואמר לו לחייב. ונדחה פשיטתו. רב אשי אמר ששייך לברר איזהו ההעלם העיקרי, לפי הידיעה הגורמת לו פרישה, הלכך אם העלם השבועה הוא העיקרי – חייב, ואם העלם חפץ – פטור. ורבינא אמר שאין הבדל.

רש"י כתב שלרבינא פטור. ופירשו כוונתו שפטור ודאי (עריטב"א). וכן נראה בדעת הרמב"ם (ג, י. וע' במאירי). ויש שכתבו שהספק לא נפשט (ר"י בן מגאש, רשב"א).
כאמור, יש מפרשים שלרבי אלעזר הברייתא מתפרשת לפטור העלם שבועה עם העלם חפץ. וכן נראית דעת הירושלמי.

ו. נשבע על ככר ומסתכן עליה – אמר רבא שאין שייך לחייבו שהרי אילו ידע והיה בא לישאל היינו מורים לו לאכול.

ז. אמר רבא: נשבע שלא יאכל ככר והיה מצטער עליה, ואכלה בשוגג – פטור, שאין חיוב חטאת אלא אם שב מידיעתו.

א. רש"י מפרש שגם אילולא נעלמה ממנו היה אוכלה מפני צער רעבונו. והתוס' מפרשים שאף אם לא היה אוכלה בודון, כל שמצטער על כך שהוא זוכר ורוצה לשכוח כדי לאכול, ונעשה רצונו – פטור, שאינו שב מידיעתו.
ויש מפרשים שידע שהיא אסורה אלא שדימה שמותר לו משום צערו (ערמב"ם ג, יא; תורת חיים).
ב. יש שנקטו שאם מצטער צער של חולי – פטור מן הדין, שעל דעת כן לא נשבע. ומדובר כאן בצער תאבון בלבד. והריטב"א דחה זאת.

מב. מה הדין באופנים דלהלן?

א. שבועה שגמרה בלבו ולא הוציאה בשפתיו.

ב. גמר בלבו להוציא פת חטין והוציא 'פת שעורין'.

ג. גמר בלבו להוציא פת חטין והוציא 'פת' סתם.

ד. גמר בלבו לידור להקדש או להפריש תרומה ולא הוציא בשפתיו.

א. שמואל אמר: גמר בלבו – צריך שיוציא בשפתיו (לבטא בשפתים).

ב. גמר בלבו להוציא פת חטים והוציא 'פת שעורים' – לא חלה שבועתו (כן פירש רב ששת אליבא דשמואל את הברייתא 'בשפתים ולא בלב').

ונאמן לומר כך היה בלבי. ואם התרו בו כשאכל פת שעורים וקיבל עליו התראה באותה שעה – אינו נאמן. וכן אם בתחילה הכחיש שנשבע ולאחר שהעידו כנגדו חזר ואמר כך היה בדעתי וטעיתי – אינו נאמן (עפ"י רמב"ם ב, יב; מאירי).

ג. גמר בלבו להוציא פת חטים והוציא 'פת' סתם – אסור (בפת חטין. רי"ף ושר"ר).

א. יתכן שלעם הארץ אין מתירין שאר פת בלא שאלה, אם לא במקום שהיה אנוס להישבע. גם יתכן שלא אמרו אלא בכגון זה שאף 'פת' סתם משמעותה פת חטים, אבל בכגון שנשבע שלא יאכל פירות ובלבו קצב זמן – אין מתחשבים במה שבלבו, אם לא במקום שנשבע כן מפני האונס (עפ"י תוס'; הגהות מיימוניות ב, טו בדעת הרמב"ם. וערא"ש ורמב"ן; מחנה אפרים 1).

ב. יש אומרים שלא אמרו כאן אלא כשרצה להוציא מפיו פת חטים ונתקל בדיבורו ולא הוציא, אבל אם רצה להוציא 'פת' סתם [כדי שאחרים ישמעו ויסברו שנשבע על כל פת], אלא שלא

רצה להאסר רק בפת חטין – אסור בכל פת (ע' ברמב"ן רשב"א ושו"פ. וכן צדד הלח"מ (ב, ד) בדעת הרמב"ם. ובריטב"א משמע [אף בדעת הרמב"ן] שעיקר החילוק הוא אם נשבע בינו ובין עצמו או כדי שישמעו אחרים. ונראה שכן צ"ל ברמב"ם, שהרי משמע מלשונו (ב, יב) שיכול ליתן תנאי בלב על השבועה, ומאידך משמע מדבריו (ג, ג) שרק במקום אונס סומך על דברים שבלבו המגבילים שבועתו – ועל כרחנו לחלק בין נשבע בינו לבין עצמו או נשבע לאחרים). ואין הדבר מוסכם (ע' בית יוסף יו"ד רי; חות יאיר טו).

ד. הקדש או תרומה (כחתום) ושאר ראשונים. וערש"י שפירש על תרומת מלאכת המשכן) חלים בגמירות הלב (נדיב לב; ונחשב לכם תרומתכם. ער"ח תוס' ועוד).

בסוגיא מבואר שאפילו אם היה הדין ששבועה חלה בשגמר בלב, אך אם גמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא – לא חלה. ולכאורה י"ל שהוא הדין בהקדש וכיוצא בזה (עפ"י טורי אבן). ויש חולקים.

דף כז

מג. א. מנין שהנשבע לבטל את המצוה ולא ביטל, שפטור?

ב. נשבע לקיים את המצוה ולא קיים – מה דינו?

ג. נשבע להרע לעצמו או לאחרים או להטיב להם, מה דינו?

א. הנשבע לבטל את המצוה ולא ביטל – פטור. למסקנת הסוגיא דרשו מלהרע או להטיב שאין הכתוב מדבר אלא בדבר הרשות – כי אם בדבר מצוה, אין צריך ריבוי (או) להטבת אחרים. ולרבי יאשיה (שאו נצרך לגופו), אמרו שסובר כרבי עקיבא שהתרבה הכל מריבוי הכתוב, והמיעוט שמיעט הכתוב בלהרע או להטיב בא למעט דבר מצוה. הנשבע לבטל את המצוה חייב משום שבועת שוא – ע' להלן כט.

ב. הנשבע לקיים את המצוה ולא קיים – פטור (שלא עשה בה 'לאו' כ'הן' כדבר הרשות). רבי יהודה בן בתירא מחייב.

א. הלכה כחכמים. ונחלקו הראשונים האם לדבריהם לוקה ופטור רק מקרבן או פטור גם ממלקות (וכ"מ ברמב"ם ה, טז. וע' במאירי כה).

ומכל מקום אין כאן שבועת שוא [שהרי נשבע לזרוז עצמו] (ערמב"ם יא, ג, ה, יא וברדב"ז שם הט"ז).
 ב. נראה לריב"א שדוקא לקיים מצות עשה מחייב רבי יהודה בן בתירא, שנשבעים לקיים המצוות כדי לזרוז – אבל נשבע להמנע מאיסור, מודה שפטור (וכ"כ בתורא"ש [ע"ש. וצ"ע מדבריו בנדרים שנשבע לזרוז עצמו בין בעשה בין בלאוין]. וע"ע רמב"ן כד: ובתורת חיים צדד שהכל לפי הענין; אם נשבע לזרוז עצמו בין בעשה בין בלאו מחייב ריב"ב, ואם לאו – פטור).

ג. נשבע להרע לעצמו – חייב, שהרי הרשות בידו (הגם שאין רשאי לחבל בעצמו, אין זה איסור מפורש בתורה הלכך חלה השבועה עליו. ראשונים).

להרע לאחרים, כגון שיכה את פלוני (או יקללנו או יגזול ממנו או ימסרנו ביד אנס. רמב"ם ה, טז) – פטור משום שבועת ביטוי.